

УДК 378.14

І. В. Літяга, С. М. Ситняківська

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

У статті розглядається соціально-педагогічний аспект проблеми соціального захисту населення України. Також розглядаються види та форми послуг, а саме: мета, завдання, зміст та напрями діяльності закладів соціального обслуговування населення таких, як - соціальний гуртожиток, центр соціально-психологічної допомоги, центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, соціальний центр матері та дитини та центр соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями.

Ключові слова: соціальний захист, соціальні послуги, соціальний гуртожиток, центр соціально-психологічної допомоги, центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, соціальний центр матері та дитини, центр соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями.

Постановка проблеми. Соціальний захист – необхідний елемент функціонування будь-якої країни. У Конституції України соціальний захист трактується, як система заходів щодо захисту населення від соціальних ризиків. У ст. 46 йдеться про «право громадян на соціальний захист, який включає право на забезпечення їх у випадку повної, часткової або тимчасової втрати дієздатності, втрати годувальника, безробіття по незалежним від них обставинам, а також у похилому віці та інших випадках, які визначені законом» [1].

Метою статті є розкриття сутності та специфіки процесу соціального захисту, надання соціальних послуг та діяльності закладів соціального обслуговування населення, таких як: соціальний гуртожиток, центр соціально-психологічної допомоги, центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді, соціальний центр матері та дитини, центр соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дана проблема є предметом уваги багатьох дослідників (О.В. Безпалько, О.В. Вакуленко, А.Й. Капська, Ж.В. Петрович, С.В. Толстоухова, О.О. Яременко).

Виклад основного матеріалу. Учені по різному трактують поняття соціального захисту. Система соціального захисту в широкому розумінні – це система законодавчих, соціально-економічних і політичних гарантій, які надають умови для забезпечення працездатними громадянами соціально незахищених верств населення засобами існування. У вузькому розумінні соціальний захист – це система законодавчих, соціально-економічних і морально-психологічних гарантій, засобів і заходів, завдяки яким утворюються рівні для всіх членів суспільства умови, що забезпечує гідну та соціально прийнятну якість їхнього життя [2]. Особливістю сфери соціального захисту є те, що в загальному вигляді обов'язки щодо організації та надання соціального забезпечення й соціального захисту покладаються на державу. Держава виконує соціально-захисну функцію, тобто затверджує й забезпечує права і свободи людини (ст.3 Конституції України).

Державне управління у сфері соціального захисту населення здійснює Кабінет Міністрів України, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування та їх виконавчі та розпорядчі органи, які

забезпечують упровадження в життя державної політики у сфері надання соціальної допомоги населенню, та інші державні органи у відповідності з законодавством України.

У Законі України «Про соціальні послуги» (2003р.) визначений перелік соціальних послуг, до яких відносять надання соціальних послуг людям, які опинились у складних життєвих обставинах і потребують допомоги інших людей.

Соціальні послуги – це комплекс дій держави, певних громадських та приватних організацій, направлених на створення й покращення умов життєдіяльності та можливостей самореалізації населення, а також на реалізацію соціальних, політичних, особистісних та інших прав.

Соціальні послуги надаються безкоштовно, зокрема, дітям та молоді, які опинились у складних життєвих обставинах у зв'язку з інвалідністю, хворобою, малозабезпеченістю, безпритульністю, сирітством, жорстоким поведінням у сім'ї.

Види соціальних послуг:

- соціально-педагогічні – організація навчального й виховного процесів, дозвілля, художньої, спортивно-оздоровчої та інших видів діяльності;
- психологічні – застосування психодіагностики, проведення консультацій;
- соціально-економічні – надання натуральної та грошової допомоги;
- юридичні – консультації щодо питань законодавства, здійснення прав та інтересів людей;
- соціально-медичні – організація й здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів, підтримка й охорона здоров'я;
- послуги щодо працевлаштування – пошук роботи, сприяння у працевлаштуванні.

До основних форм надання соціальних послуг відносять матеріальну допомогу й соціальне обслуговування. Соціальне обслуговування засновується на принципах гуманізму, добровільності, конфіденційності, доступності, законності, рівних можливостей, незалежно від статі, віку та національності, адресності й профілактичної направленості.

Соціальне обслуговування здійснюється в закладах денного, короткотривалого та постійного перебування, а також у територіальних центрах соціального обслуговування, а саме в: центрах соціального обслуговування населення, кризових центрах для жінок, притулках. До центрів соціального обслуговування населення належать:

- соціальний гуртожиток;
- центр соціально-психологічної допомоги;
- центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді;
- соціальний центр матері та дитини;
- центр соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями.

Центр соціально-психологічної допомоги – заклад, в якому надають соціальні послуги людям, які опинились у складній життєвій ситуації. Його ство-

рює місцевий орган виконавчої влади та органи місцевого самоврядування.

Основна мета центру – надання невідкладних психологічних, соціально-побутових, соціально-педагогічних, соціально-медичних, соціально-економічних, інформаційних та юридичних послуг, послуг щодо працевлаштування людей, які опинились у складних життєвих обставинах для сприяння повернення їх до нормальних умов життя.

У такі центри приймають, як правило, неповнолітніх, які опинились у складних життєвих обставинах; таких, які залишились без піклування батьків, постійного місця проживання, засобів для існування; дітей із кризових сімей; дітей, які позбулись сімейних та інших позитивних зв'язків; неповнолітніх, які стали жертвами насилля в сім'ї або державних закладах системи опіки.

Центр соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями – заклад денного перебування для дітей та молоді з функціональними обмеженнями віком від 7 до 35 років, мета діяльності якого – оновлення й підтримка їх фізичного й психічного стану, адаптація та інтеграція в суспільство.

Основні напрями соціально-педагогічної роботи, які реалізують у центрах соціально-психологічної реабілітації для дітей та молоді з функціональними обмеженнями:

- діагностика та корекція соціально-психологічного стану дітей та молоді;
- лікувально-оздоровча робота з дітьми та молоддю;
- соціально-побутове обстеження сім'ї з дітьми з функціональними обмеженнями; формування у дітей і молоді навичок соціальної компетентності;
- розвиток потенційних творчих можливостей дітей і молоді;
- профорієнтаційна робота з молодими інвалідами;
- організація дозвілля дітей і молоді з функціональними обмеженнями;
- соціально-педагогічна робота з батьками й родичами дітей з обмеженими функціональними можливостями.

Соціальний центр матері й дитини – заклад тимчасового проживання жінок на сьомому-дев'ятому місяці вагітності й матерів з дітьми віком від народження до 18 місяців, які опинились у складних життєвих обставинах, які заважають виконанню материнських обов'язків.

Центр відкривається місцевим органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування. Утримання центру здійснюється за рахунок коштів, які передбачені для реалізації програм, направлених на розв'язання проблем дітей, жінок та сім'ї.

Основна мета діяльності центру – упровадження нових форм соціальної підтримки жінок та попередження відмови батьками від новонароджених дітей.

Зарахування в центр здійснюється на основі письмової заяви вагітної жінки (матері) після її попередньої співбесіди з психологом на основі рішення директора центру.

Завдання соціально-педагогічної роботи з жінками в центрі:

- формування у матері відповідного відношення до дитини, догляду за її розвитком;
- формування необхідних санітарно-гігієнічних навичок догляду за дитиною;
- навчання матері необхідним побутовим і соціальним навичкам; забезпечення матері умовами для фізичного й психічного розвитку дитини;
- підготовка матері до самостійного життя після закінчення перебування в центрі;
- допомога в налагодженні відносин з біологічною сім'єю жінки, батьком дитини або його сім'єю, іншими родичами або близькими людьми;
- допомога жінці в отриманні освіти, професії, пошуку роботи як умови матеріального забезпечення матері та дитини після закінчення перебування в центрі.

Центр для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді – спеціалізований заклад, який проводить роботу щодо соціальної адаптації ВІЛ-інфікованих дітей та молоді.

Центр відкривається Радою Міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською, місцевими держадміністраціями та органами місцевого самоврядування при наявності необхідної матеріально-технічної бази, зокрема приміщень, які відповідають санітарно-гігієнічним нормам і вимогам пожежної безпеки. Фінансування центру здійснюється за рахунок коштів місцевих бюджетів, передбачених для реалізації програм, направлених на розв'язання проблем дітей, молоді, жінок і сім'ї.

Основні завдання центру – створення умов для соціальної адаптації ВІЛ-інфікованих дітей і молоді, розробка й проведення заходів щодо соціальної підтримки та супроводження таких дітей і молоді, які направлені на їх інтеграцію в суспільство.

Центр у відповідності з завданнями надає ВІЛ-інфікованим дітям і молоді різні види соціальних послуг (соціально-побутові, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, юридичні та інформаційні); здійснює лікувально-оздоровчі заходи, надає, в разі необхідності, першу невідкладну допомогу; організовує клуби за інтересами, проводить конкурси; залучає батьків або людей, які їх замінюють, до співпраці; організовує роботу груп взаємодопомоги для ВІЛ-інфікованих дітей і молоді, а також батьків; спів-

працює із закладами охорони здоров'я, навчальними закладами та іншими організаціями, які надають допомогу ВІЛ-інфікованим дітям і молоді; направляє у випадку необхідності в заклади, які можуть забезпечити задоволення їх потреб.

Соціальний гуртожиток – заклад для тимчасового проживання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки, віком від 15 до 18 років, а також осіб із числа сиріт і дітей, позбавлених батьківської опіки, віком 18-23 років.

Гуртожиток відкривається місцевим органом виконавчої влади або органом місцевого самоврядування при наявності необхідної матеріально-технічної бази, зокрема приміщень, які відповідають санітарним і гігієнічним умовам. Утримання гуртожитку здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету, передбачених для реалізації програм, направлених на розв'язання проблем дітей, жінок і сім'ї.

Головна мета діяльності соціальних гуртожитків – створення умов для соціальної адаптації осіб, які в ньому проживають, та їх підготовки до самостійного життя. Основні завдання, на розв'язання яких направлена соціально-педагогічна робота психологів, соціальних педагогів, юристів в таких закладах:

- оволодіння молодими людьми навичками самостійного ведення господарства;
- влаштування на навчання з метою оволодіння професією;
- допомога у працевлаштуванні; формування навичок ефективної взаємодії з оточуючими;
- формування навичок самостійного прийняття відповідальних рішень; планування молодими людьми своїх життєвих перспектив та їх реалізація.

Перебування випускників шкіл-інтернатів у соціальних гуртожитках дає можливість забезпечити їм досягнення певного адаптаційного потенціалу для самостійного життя та необхідні професійні уміння й навички як базису для подальшого визначення в соціумі.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Ефективність соціального обслуговування залежить від того, що його мета повинна визначатись як на державному рівні, так і на рівні окремих регіонів, міст, районів і на рівні окремих груп населення й особистості, зокрема.

Система соціального обслуговування населення України повинна постійно розвиватись, відпрацьовуючи різні технології, визначаючи чітку структуру програм, принципів управління й утворення власного інструментарію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кельдер Т. Л. Поняття соціального захисту і його основні напрямки в сфері праці / Т. Л. Кельдер // Економіка праці. – Режим доступу до ресурсу : <http://slv.com.ua/bookz/123/3351.html>.
2. Конституція України [Електронний ресурс]. –

Режим доступу до ресурсу : <http://constitution.org.ua/>.

3. Петрович Ж. В. Основи соціально-правового захисту особистості: навч. посіб. [для студентів спеціальності 6. 010105 «Соціальна педагогіка» денної та заочної форми навчання] / Ж. В. Петрович – К.: Київ-

ський університет імені Бориса Грінченка, 2009. – 320 с.

REFERENCES

1. Kelder, T.L. Poniattia sotsialnogo zakhystu i yogo osnovni napriamky v sferi pratsi [The concept of social security and its main trends in the sphere of labor] *Ekonomika pratsi - Labor Economics*. Retrieved from <http://slv.com.ua/bookz/123/3351.html>. [in Ukrainian].
2. *Konstitutsiia Ukrainy [The Constitution of Ukraine]*. (n.d.). constitution.org.ua. Retrieved from <http://constitution.org.ua/> [in Ukrainian].
3. Petrochko, Zh.V. (2009). *Osnovy sotsialno-pravovogo zahystu osobystosti [Fundamentals of social and legal protection of the personality]*. Kyiv: Kyivskyi universitet imeni Borysa Grinchenka [in Ukrainian].

И. В. Литяга, С. М. Ситняковская

СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА НАСЕЛЕНИЯ УКРАИНЫ: СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ КОНТЕКСТ

В статье рассматривается социально-педагогический аспект проблемы социальной защиты населения Украины. Также описываются виды и формы предоставления социальных услуг, а именно: цель, задания, содержание и направления деятельности учреждений социального обслуживания населения таких, как - социальное общежитие, центр социально-психологической помощи, центр для ВИЧ-инфицированных детей и молодежи, социальный центр матери и ребенка и центр социально-психологической реабилитации для детей и молодежи с функциональными ограничениями.

Ключевые слова: социальная защита, социальные услуги, социальное общежитие, центр социально-психологической помощи, центр для ВИЧ-инфицированных детей и молодежи, социальный центр матери и ребенка, центр социально-психологической реабилитации для детей и молодежи с функциональными ограничениями.

I. V. Litiaha, S. M. Sytniakivska

SOCIAL PROTECTION OF POPULATION OF UKRAINE: SOCIO-PEDAGOGICAL CONTEXT

This article deals with the socio-pedagogical aspect of the problem of social protection in Ukraine. Under Ukrainian law the concept of social services as a set of state action, certain public and private organizations aimed at creating and improving living conditions and opportunities for self-realization of population as well as on social, political, personal and other rights is described. Also it discusses the types and forms of social services, such as the aim, objectives, content and activities of social services institutions such as social hostel, center of social and psychological care, center for HIV-infected children and youth, social center of mother and a child and a center for social and psychological rehabilitation of children and youth with disabilities. The main forms of social services include financial assistance and social services. Social service is based on the principles of humanism, voluntariness, confidentiality, availability, legality, equal opportunities of citizens regardless of gender, age and nationality, and targeting, prophylactic orientation. Social services are provided to institutions of daily, short-term and permanent residence, as well as local social service centers, namely: social services centers, crisis centers for women's, shelters. The effectiveness of social services depends on the fact that its purpose should be defined at the state level and at the level of regions, cities, regions and for specific population groups and the individual in particular.

Keywords: social security, social services, social hostel, center of social and psychological care, center for HIV-infected children and youth, social center for mother and a child, center for social and psychological rehabilitation of children and youth with disabilities.

Подано до редакції 10.04.2014